

Republika Srbija
Savezna Republika Jugoslavija
Ponovni predsednički izbori
8. decembar 2002.

MEDJUNARODNA MISIJA ZA POSMATRANJE IZBORA

Izveštaj o preliminarnim nalazima i zaključcima

Beograd, 9. decembar 2002. – Medjunarodna misija za posmatranje izbora (MMPI) na ponovnim izborima za predsednika Republike Srbije / Savezna Republika Jugoslavija, zakazanim za 8. decembar 2002. godine, predstavlja zajednički poduhvat Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava pri OEBS (OEBS/KDILJP) i Parlamentarne skupštine Saveta Evrope (PSSE).

Ovaj Izveštaj o preliminarlnim nalazima i zaključcima izdaje se pre zvanične objave izbornih rezultata i pre nego što administrativni i sudski organi budu uzeli u postupak sve prigovore u vezi sa izborima. Ovaj Izveštaj bi trebalo razmatrati u sklopu preliminarlnih izveštaja u vezi sa prethodna dva kruga predsedničkih izbora, objavljenih 30. septembra i 14. oktobra.

PRELIMINARNI ZAKLJUČCI

Prvi krug ponovnih predsedničkih izbora u Republici Srbiji, Savezna Republika Jugoslavija, održan 8. decembra 2002, sproveden je uglavnom u skladu sa medjunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora. Medjutim, i dalje su prisutni značajni problemi: s obzirom da preliminarlni podaci ukazuju na to da je odziv birača na dan izbora bio oko 45% što je znatno ispod 50% koliko nalaže zakon, prvi krug ponovnih izbora biće proglašen nevažećim **a celokupni izborni postupak moraće opet biti ponovljen.**

Na izborima su učestvovala tri kandidata, ali oni nisu odrazili celokupni **politički spektar** u Srbiji. Važne političke grupacije nisu naimenovala svoje kandidate niti su dale podršku drugima, čime su zapravo obeshrabrile svoje pristalice da izadju na glasanje. U retoriku kampanje jednog od kandidata, Vojislava Šešelja, bile su uključene ratoborne slike koje prikazuju njega zajedno sa njegovim paravojnim snagama za vreme ratova tokom prethodne decenije i Radovanom Karadžićem, slike lobanje postavljene kao trofej na haubu njegovog automobila, a sve to praćeno pesmama u kojima se zagovara velika Srbija.

Medju **ostalim elementima** izbornog postupka, potrebno je istaći sledeće:

- Izmenama **izbornog zakonodavstva** poboljšan je pravni okvir u odnosu na prethodno održane predsedničke izbore, a ovo se naročito odnosi na brisanje uslova po kojem u drugom krugu glasanja mora izaći 50% birača. Medjutim, izborna zakonodavstva i dalje sadrži niz značajnih nedostataka, uključujući i propise na osnovu kojih se biračima koji imaju pravo glasa uskraćuje pravo da glasaju.
- Ojačana je i struktura **izborne administracije**, pogotovo time što su opštinske izborne komisije uključene kao izborna administrativna tela na medjunivou. Do sada je dostavljeno osam prigovora, uključujući i jedan u vezi sa tačnošću ukupnog broja birača.

- Da bi se dodatno poboljšali preciznost i kvalitet **biračkog spiska**, povećala transparentnost i podstaklo poverenje u postupak, potrebno je hitno preduzeti znatne, koordinisane napore.
- Kao što je utvrđeno zakonom, RTS koja spada u državne **medije** obezbedila je besplatne termine svim registrovanim predsedničkim kandidatima i pružila pretežno izbalansirano i neutralno izveštavanje o svim učesnicima. Generalno gledano, mediji su bili nepristrasni. Međutim, obim izveštavanja o kandidatima i kampanji bio je mnogo manji nego prilikom prethodno održanih izbora.

48-časovna **predizborna tišina** bila je narušena publikovanjem i objavljivanjem reklama kojima su građani podsticani da izadju na glasanje.

Kao i u prethodnom slučaju, medjunarodni posmatrači su pozitivno ocenili aktivnosti glasanja i prebrojavanja glasova na najvećem broju biračkih mesta koja su posetili. Ove aktivnosti je pratio i veliki broj domaćih nestranačkih posmatrača iz Centra za slobodne izbore i demokratiju (CeSID).

Treći **pokušaj izbora predsednika Srbije u 2002. godini završen je neuspehom** uz znatnu štetu na račun javnog poverenja. Medjunarodni kredibilitet Srbije takodje je nesumnjivo narušen. U skladu sa Zakonom o izboru predsednika novi izbori moraju biti raspisani u roku od 60 dana od datuma neuspelih izbora i moraju se održati u roku od 30 do 90 dana nakon raspisivanja.

Iako je **faktor koji leži u osnovi ovog neuspeha** izostanak određenih političkih grupacija sa izbora, odlučujući faktor je bio uslov po kojem na izbore mora izaći 50% birača, pogotovo kada se ovo poveže sa nedoumicama u vezi sa biračkim spiskovima i strogom odredbom zakona koja nalaže da građani moraju glasati samo na biračkom mestu gde im je registrovano prebivalište. Imajući ovo u vidu, a pre raspisivanja sledećih ponovnih izbora, neophodno je uzeteti u razmatranje i rešiti ova četiri faktora. Poseban naglasak mora biti stavljen na politički ćorsokak u Republici a budući da je Srbija više puta zaredom pokazala da ne može obezbediti potrebni odziv birača na izborima, neophodno je razmotriti mogućnost brisanja uslova kojim se nalaže da u prvom krugu mora izaći 50% birača.

OEBS/KDILJP je spremna da pruži pomoć organima vlasti i civilnom društvu Srbije da prevaziđu preostale zakonodavne probleme kao i da pruži podršku za jačanje javnog poverenja u demokratske institucije u Republici.

PRELIMINARNI NALAZI

Istorijat

13. oktobra, odziv birača u drugom krugu izbora za predsednika Republike Srbije nije ispunio potrebni cenzus od 50% što je dovelo do neuspeha izbora. Zakon je nalagao da se raspišu potpuno novi izbori.

14. oktobra, Misija za posmatranje izbora pri OEBS/KDILJP objavila je Izveštaj o preliminarnim nalazima i zaključcima u vezi sa drugim krugom glasanja. U Izveštaju je ukazano na niz ključnih pitanja gde je zakonodavni okvir za predsedničke izbore povećavao mogućnost neuspeha izbora. MPI pri OEBS/KDILJP je preporučila da se pre ponovnih izbora hitno izvrše izmene relevantnih zakona.

5. novembra, Skupština Srbije je usvojila izmene i dopune Zakona o izboru predsednika Republike. U izmenama i dopunama ovog zakona uglavnom su praćene preporuke koje su oktobru date od strane MMPI pri OEBS/KDILJP .

6. novembra, koristeći skraćeni rok za raspisivanje izbora koji je obezbedjen izmenom Zakona o izboru predsednika, predsednik Skupštine je raspisao ponovne predsedničke izbore koji su zakazani za 8. decembar.

Kampanja

Na izborima su učestvovala tri kandidata: predsednik Jugoslavije i predsednik Demokratske stranke Srbije (DSS), Vojislav Koštunica; predsednik Stranke srpskog jedinstva (SSJ), Borislav Pelević, poslanik; i predsednik Srpske radikalne stranke (SRS), Vojislav Šešelj, poslanik. Ova tri kandidata već su učestvovala u prvom krugu prethodno održanih izbora. Kandidati nisu u potpunosti predstavljali politički spektar Srbije a glasačima su ponudili ograničen izbor.

Za razliku od prethodno održanih izbora, ni jedan predlog kandidature nije bio odbijen niti je povodom istih bilo žalbi. MPI pri OEBS/KDILJP primećuje da su kandidati za podnošenje kandidature imali ograničen rok od 10 dana, od datuma raspisivanja izbora do isteka roka za podnošenje kandidature.

Uprkos svim naznakama da u javnosti postoji prilična apatija u pogledu ponovnih izbora, svaki kandidat je vodio umerenu kampanju, sa relativno malo javnih skupova, reklama ili pojavljivanja u sredstvima informisanja. Medjutim, retorika kampanje Vojislava Šešelja prešla je prihvatljive granice. U plaćenju TV reklami koja je trajala 45 minuta, u Šešeljevom kampanji prikazane su ratne slike ovog kandidata zajedno sa njegovim paravojsnim snagama iz ratova vodjenih tokom prethodne decenije i Radovanom Karadžićem, slike lobanje postavljene kao trofej na haubu njegovog automobila, a sve to praćeno pesmama u kojima se propagira velika Srbija.

Pažnja predizborne kampanje bila je usredsređena na to da li će stranke članice vladajuće koalicije "Demokratska opozicija Srbije" (DOS) pružiti formalnu podršku kandidaturi dr. Koštunice. Demokratska stranka Srbije (DSS), čiji je on predsednik i dalje je članica koalicije uprkos političkim nesporazumima. Osam od sedamnaest članica DOS pružilo je podršku kampanji DSS, dok su dve stranke zagovarale bojkot izbora. Ostale stranke DOS nisu javno iznele svoj stav o tome kojem kandidatu bi njihovi članovi trebalo da pruže podršku.

Ni jedna od strana nije uspela da podstakne interesovanje javnosti za izbornu kampanju. Pre održavanja sledećih ponovnih izbora, OEBS/KDILJP i PSSE podstiču sve političke stranke i civilno društvo da obave konstruktivan dijalog u cilju utvrđivanja metoda za jačanje javnog

poverenja u demokratske institucije u Srbiji i da na taj način obezbede veći obim učešća javnosti na budućim izborima.

Zakonodavni okvir

Izmenama Zakona o izboru predsednika generalno je poboljšan pravni okvir za predsedničke izbore u Srbiji, iako su i dalje prisutni nedostaci.

Uslov kojim se nalaže da u drugom krugu predsedničkih izbora mora izaći 50% birača bio je jedinstven za Srbiju. Njegovo brisanje iz zakona o predsedničkim izborima bio je dobrodošao korak u postupku revidiranja izbornog zakonodavstva u Srbiji, sa čime se odavno kasni.

Ostale izmene i dopune zakona takodje su bile konstruktivne a posebno: uvođenje srednjeg nivoa izborne administracije u okviru opština; jasnija definicija metoda za utvrđivanje odziva birača (metod prebrojavanja glasačkih listića u glasačkoj kutiji); uslov da se ponovni izbori održe u roku od 60 dana; bolja transparentnost tabelarnog prikaza izbornih rezultata; i mogućnost dopunjavanja biračkog spiska u periodu između prvog i drugog kruga izbora. Takodje je usvojena izmena na osnovu koje se minimalni rok između raspisivanja izbora i njihovog održavanja skraćuje na 30 dana, kako bi se obezbedilo da se ponovni izbori održe u okviru roka propisanog Ustavom.

Nije bilo nikakve izmene zakona u pogledu odredbe kojom se nalaže da se prilikom utvrđivanja da li je kandidat dobio polovinu glasova, u prvom krugu prebrojavaju svi glasovi, uključujući i nevažeće glasove.

Štaviše, nisu unete nikakve izmene u Zakon o izboru narodnih poslanika ("zakon o izboru skupštinskih poslanika"), kojim se utvrđuju mnoga pitanja u vezi sa biračkim postupkom za predsedničke izbore. OEBS/KDILJP je u više navrata ponovio svoju preporuku da se ovaj zakon izmeni kako bi se uklonile odredbe koje ne ispunjavaju međunarodne standarde u vezi sa izborima. Posebno je potrebno izmeniti bezuslovno zakonsko ograničenje na osnovu kojeg birači mogu glasati samo na biračkom mestu gde imaju registrovano prebivalište, pošto se ovim uskraćuje prava glasa onim biračima koji ne mogu da napuste svoj dom i ne omogućavaju se nikakva alternativna rešenja za građane koji su privremeno odsutni iz svog mesta prebivališta da mogu da izađu na glasanje.

OEBS/KDILJP i PSSE ponavljaju svoje ranije preporuke da se što je moguće pre preduzme sveobuhvatna revizija izbornog zakonodavstva u Srbiji.

Pored toga, potrebno je dodatno razmotriti odlučujući faktor koji je doveo do neuspeha ovih izbora. Nakon prva dva kruga u septembru i oktobru, MPI pri OEBS/KDILJP nije se izjašnjavala u vezi sa cenzusom od 50% koji je utvrđen za prvi krug. Takav uslov nije bio jedinstven za Srbiju – 10 država članica OEBS u jugoistočnoj, srednjoj i istočnoj Evropi i centralnoj Aziji imaju census od 50% koji je potrebno ispuniti u prvom krugu predsedničkih izbora. Ipak, MPI pri OEBS/KDILJP je upozorila u septembru da bi ovaj census od 50%, kako u prvom tako i drugom krugu izbora, mogao dovesti do višestrukog ponavljanja izbora za predsednika bez postizanja željenog uspeha. Prema tome, s obzirom na nemogućnost Srbije da obezbedi potrebni odziv birača i na štetu koju zbog ovakvog neuspeha trpi javno poverenje i državni fondovi, potrebno je hitno razmotriti mogućnost ukidanja uslova kojim se nalaže da odziv birača i u prvom krugu mora biti 50%.

Izborna administracija

Izmene Zakona o izboru predsednika izvršene su kako bi se stvorila formalna uloga za postojeće opštinske izborne komisije (OIK) na 161 opštini u Srbiji i kako bi one mogle da deluju kao srednji nivo izborne administracije koji bi povezivao Republičku izbornu komisiju (RIK) i 8.630 biračkih mesta. Ovim korakom je dodatno poboljšana transparentnost, odgovornost i efikasnost struktura izborne administracije. Na Kosovu, RIK je ponovo naimenovao *ad hoc* radne grupe u 19 opština gde se nalaze registrovani birači srpske nacionalnosti.

Svaki predsednički kandidat je bio predstavljen od strane najmanje dva člana RIK od kojih je jedan bio stalni član koji predstavlja parlamentarnu stranku koja je podržala kandidata, a drugi član proširenog sastava koji predstavlja kandidata direktno. Medjutim, na nivou OIK i biračkih odbora, kandidatima je garantovana predstavljenost samo preko članova proširenog sastava.

Sprovedjenje ponovnih izbora obavljeno je uglavnom bez problema i na profesionalan način uprkos kratkom roku. Objavljivanje nezvaničnih rezultata od strane RIK dodatno je poboljšalo transparentnost postupka. Medjutim, glasanje u okviru RIK u vezi sa nekim spornim pitanjima imalo je tendenciju da se odvija u skladu sa partijskim smernicama.

Izborni sporovi

Tokom predizbornog perioda, u RIK je prispelo osam prigovora – četiri od SRS, tri od DSS i jedan od DS - u vezi sa stalnim članovima u biračkim odborima i IOK u šest opština, koji su bili odbijeni. RIK je takodje odobrila predloge DSS da se članovima RIK i predstavnicima kandidata odobri pristup elektronskoj kompilaciji biračkog spiska. Ni jedan kandidat nije podneo zasebne prigovore MPI pri OEBS/KDILJP.

Birački spisak

Uprkos nekim vidnim pokušajima relevantnih organa vlasti nakon prethodno održanih izbora da se poboljša kvalitet i tačnost biračkih spiskova, potreban je dalji uskladjen i koordiniran rad na biračkim spiskovima kako bi se zadobilo poverenje učesnika na izborima i birača. Za kompilaciju biračkih spiskova potreban je bolje koordiniran pristup informacijama i jasno utvrđene odgovornosti u pogledu rukovodjenja. Svi članovi RIK i predstavnici kandidata dobili su CD-ROM disk, 2. decembra, sa kompilacijom opštinskih biračkih spiskova.

Nakon drugog kruga predsedničkih izbora u oktobru, DSS je podneo prigovor RIK u vezi sa pitanjima koja se tiču biračkog spiska. Ovaj prigovor, u kojem je dato poredjenje izmedju broja birača i podataka na osnovu nedavnog popisa stanovništva i u kojem se postavlja pitanje uključenosti preminulih osoba na biračkom spisku kao i duplikacije imena i birača koji borave u inostranstvu, bio je odbijen od strane RIK 17. oktobra a zatim ponovo po osnovu žalbe Vrhovnom sudu, 20. oktobra. MPI pri OEBS/KDILJP napominje da je u sasvim u skladu sa zakonom Srbije i medjunarodnim standardima u vezi sa izborima da građani koji privremeno borave u inostranstvu ostanu na biračkom spisku. Štaviše, svakom poredjenju biračkog spiska i podataka na osnovu popisa stanovništva potrebno je pristupiti pažljivo zbog razlika izmedju ova dva postupka. 5. decembra, DSS je podnela novi prigovor u vezi sa

biračkim spiskom tvrdeći da preko 450.000 imena nije trebalo da se nalazi na biračkim spiskovima.

MPI pri OEBS/KDILJP nije imala mogućnosti da donese ocenu o ovim tvrdnjama. Ipak, MPI pri OEBS/KDILJP podstiče organe vlasti u Republici Srbiji a posebno Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu i sve opštine da koordinišu napore i resurse kako bi poboljšali birački spisak.

Mediji

Nisu izvršene nikakve izmene zakonodavstva kojim se regulišu mediji tokom izbora. Zakonodavstvo je i dalje kratko, nedostaju odgovarajuće odredbe kojima se obezbeđuje jednak pristup kandidatima i ograničeno je samo na državne medije. Potrebno je da se zakonom razjasni mandat Nadzornog organa za medije tokom izbora.

25. novembra, dve nedelje nakon zakonskog roka potpisan je Sporazum o predstavljanju kandidata na državnoj Radio televiziji Srbije (RTS). Nakon toga, tri kandidata su dobila ravnopravan pristup besplatnim terminima i reklamama. Međutim, ovim Sporazumom nisu regulisani ostali mediji.

Izveštavanje privatnih elektronskih medija o kampanji i kandidatima bilo je generalno malog obima a ovi mediji su često prednjačili u izveštavanju o ostalim vestima kao što su aktivnosti Vlade Srbije i sednice Skupštine. Prilikom izveštavanja ton izveštaja je bio pretežno neutralan, mada je o dr. Koštunici bilo srazmerno više izveštaja zbog njegove uloge kao saveznog predsednika.

Štampani mediji su pružili širi dijapazon mišljenja i delovali su kao sveobuhvatniji izvor informacija. Generalno gledano, nivo izveštavanja je bio uravnotežen mada je dr. Koštunica prikazivan u pozitivnijem svetlu nego ostali kandidati.

48-časovna predizborna tišina bila je narušena od strane *Blica*, *Politike*, *Večernjih novosti*, *Glasa Javnosti*, *RTS*, *BK* i *B-92* koji su objavili reklame kojima se građani podstiču da glasaju. Jedna od ovih reklama koja je emitovana od sredine novembra a koju su zajedno sponzorisale Misije OEBS i Misije Saveta Evrope u Beogradu bila je objavljena prvog dana predizborne tišine, iako je prema uslovima ugovora kampanja trebalo da se okonča do 6. decembra.

Dan izbora

Kao i prethodno, medjunarodni posmatrači su pozitivno ocenili aktivnosti glasanja i prebrojavanja glasova na najvećem broju biračkih mesta koja su posetili. Neznatan broj nepravilnosti primećen u manje od 5% biračkih mesta koja su posetili veoma je blizu broju takvih mesta primećenih prilikom dva kruga prethodnih izbora. Opet, glavni problem koji su posmatrači uočili bio je grupno glasanje (primećeno na 12% posećenih mesta) i težak pristup biračkim mestima (13%).

Ove aktivnosti je takodje pratio veliki broj domaćih nestranačkih posmatrača iz Centra za slobodne izbore i demokratiju (CeSID).

*Ovaj Izveštaj je sačinjen i na srpskom jeziku.
Medjutim, engleski tekst predstavlja jedinu zvaničnu verziju.*

PODACI O MISIJI I IZRAZI ZAHVALNOSTI

Gosp. Nikolaj Vulčanov (Bugarska) predvodi misiju za posmatranje izbora pri OEBS/KDILJP. Gosp. Tomas Majkl Koks (poslanik, Velika Britanija) predstavlja Parlamentarnu skupštinu Saveta Evrope (PSSE).

Ovaj Izveštaj se zasniva na opservacijama 22 eksperta za izbore u okviru MPI pri OEBS/KDILJP, koji se nalaze u Beogradu i tri regionalna centra u Republici i na Kosovu, a koji su raspoređeni od 17. novembra. U Izveštaj su takodje uključeni nalazi u vezi sa danom izbora koji su dostavljeni od strane 121 kratkoročnog posmatrača iz 31 države učesnice, koji su izveštavali sa otprilike 621 od ukupno 8.630 biračkih mesta.

MMPI izražava zahvalnost Ministarstvu spoljnih poslova Savezne Republike Jugoslavije i Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije, Ministarstvu za državnu upravu i lokalnu samoupravu, Republičkoj izbornoj komisiji i ostalim republičkim i opštinskim organima vlasti u Srbiji na njihovoj saradnji i pomoći tokom posmatranja. MMPI takodje izražava zahvalnost na pomoći koju su pružile Misija OEBS u SRJ i ambasade država članica OEBS akreditovane u Beogradu.

Za dalje informacije, molimo kontaktirajte:

- Nikolaj Vulčanov /Nikolai Vulchanov/, šef MPI pri OEBS/KDILJP, u Beogradu do 13. decembra (+381-11-311-6525);
- Jens Hagen Ešenbaher /Jens-Hagen Eschenbacher/, predstavnik za štampu OEBS/ (+48-603-68-31-22), ili Konrad Olževski /Konrad Olszewski/, savetnik za izbore pri OEBS/ (+48-22-520-0600);
- Pavel Čevčenko /Pavel Chevtchenko/, Parlamentarna skupština Saveta Evrope u (+33-3-88-41-38-35).

Misija za posmatranje izbora pri OEBS/KDILJP

Hotel Intercontinental
Vladimira Popovića 10, Belgrade
Tel.: 381-11-311-6525
Fax: 381-11-311-6229
e-mail: office.osce@beotel.yu
Vebsajt OEBS/KDILJP: www.osce.org/odih